

A cigány fiatalok szakképzése

FARKAS PÉTER – JAKAB JÁNOS

Amint a többi kelet-európai államban, Magyarországon is 1990 után jelent meg a tömeges ifjúsági munkanélküliség. Az okok jól ismertek: a KGST-piacok elvesztése, a gazdasági kapcsolatok megszakadása, az adósságválság, a hazai piac megnyitása az olcsó, jobb minőségű termékek előtt.

A munkanélküliek aránya ma 10,3%. A regisztrált munkanélküliek egynegyede 25 évesnél fiatalabb. Azok a „fiatalok és fiatal felnőttek”, akik az OECD és az EU kimutatásaiban az ifjúsági munkanélküliség statisztikájában szerepelnek. Arányuk ingadozik: ősszel, amikor a végzett tanulók kilépnek az iskolából, megközelíti a 30%-ot, s tavasszal, munkavállalás, katonai behívások, átképző programok, közhasznú foglalkoztatás, továbbtanulás stb. eredményeként, 23%-ra csökken.

A magyar közoktatás és szakképzés hatékonysága az ifjúsági munkaerőforrás képzettségszerkezetének elemzése segítségével vizsgálható.

		1000 fő	%
Felsőfokú intézményben végzett		19,1	11,21
Középiskolát végzett, illetve felsőfokú oktatási intézményből kimaradt		48,4	28,42
Ebből:	gimnáziumot végzett	17,8	10,46
	szakközépiskolát végzett	19,7	11,56
	technikumot végzett	10,9	6,4
Szakmunkásképző iskolát végzett		56,4	33,12
Gép- és gyorsíró iskolát végzett		1,3	0,76
Egészségügyi szakiskolát végzett		1,4	0,88
Egyéb szakiskolát végzett		6,3	3,7
Speciális szakiskolát végzett		2,7	1,6
Az általános iskolát befejezett és tovább nem tanult, ill. középfokú oktatási intézményből kimaradt		28,1	16,5
Az általános iskolai tanulmányait nem fejezte be, 16. évét elérte		6,6	3,9
összesen:		170,3	
ebből	szakképzett	117,8	69,17
	szakképzetlen	52,5	30,83

1. táblázat

*Az ifjúsági munkaerőforrás képzettségszerkezete 1994-ben
(Az iskolarendszertől kilépő fiatalok létszáma és aránya)*

A szakképzetlenek aránya az ifjúsági munkaerőforrásban 30,8% volt.

Az oktatási rendszerből kilépő fiatalok a végzés után 18 hónapig pályakezdőnek számítanak, s közülük a szakképzettek és a középiskolai végzettséggel rendelkezők hat hónapon keresztül az öregségi nyugdíjminimum háromnegyedének megfelelő támogatást kapnak. A szakképzetlen, aluliskolázott fiatalok nem jogosultak a támogatásra, ezért nem regisztráltatják magukat a szolgáltató irodákban.

Az elmúlt két évben a végzés utáni hat hónapban az oktatásból kilépők közel fele regisztráltatta magát a munkaügyi kirendeltségeken. Ha a szakképzetleneket is figyelembe vesszük (akik nem szerepelnek a pályakezdő munkanélküliekről szóló statisztikában) indokolt az a feltételezés, hogy napjainkban a pályakezdő fiatalok közel kétharmada találkozik a munkanélküliséggel.

A cigány fiatalok munkaerőpiaci helyzete csak a teljes ifjúsági munkanélküliséggel összevetve vizsgálható. Ma Magyarországon a pályakezdők beilleszkedése nagyon nehéz, gyakran a szakképzettek is csak bizonytalan, határozott időre szóló munkához jutnak.

A vizsgálatok szerint a felsőfokú végzettségűekhez képest a középiskolát végzettek 2,5-szeres, a szakmunkásképzőt végzettek 3,5-szeres, a csak nyolc osztállyal rendelkezők pedig már ötszörös relatív munkanélküliségi kockázatnak vannak kitéve. Az iskolázatlan kategóriáról nem is beszélve, ahol a munkanélküliség kockázata abszurd módon emelkedni kezd: tízszeres, húszszoros értékeket is elér. (1)

A cigány fiatalok iskolai eredményeiről kevés jól értékelhető adattal rendelkezünk. *Kertesi Gábor* vizsgálatai alapján tudjuk, hogy 14 éves koráig 1000 cigány gyermekből mindössze 365 végzi el az általános iskolát, 111 lép tovább szakmunkásképzőbe és 11 fő középiskolába. Szakmunkásvégzettséget mindössze 50 fő szerez 17 évesen, a középiskolát heten fejezik be 18 éves korukban.

A továbbtanulási arányok lehangolóak: 1988-ban például a nyolcadik osztályt elért cigánytanulók alig 30%-a tanult tovább a szakmunkásképző iskolában, 3% a középiskolában, s a lemorzsolódás is 55, illetve 39% volt.

Az adatok kedvezőbbek, ha az év vesztes fiatalok és a felnőtt oktatásban végzettséget szerző cigány fiatalok eredményeit is figyelembe vesszük. Az MTA Szociológiai Intézete által végzett vizsgálat szerint a 25-29 éves korcsoportban az általános iskolát végzettek aránya közel 75% volt, s 13,2% a szakmunkásképző iskolát vagy szakiskolát, 2% a középiskolát is elvégezte. (2)

Napjainkban élesen vetődnek fel a foglalkoztatás kérdései. Míg 1971-ben a munkaképes korú cigány férfiak aktivitási mutatója lényegében nem tért el a nem cigányokétól, 85,2% volt, ma 26,2%-ra esett vissza. Az MTA Szociológiai Intézetének vizsgálata szerint a 15-19 éves korcsoportban a legijesztőbb a helyzet: e fiatalok mindössze 3,2%-a dolgozik.

A cigányság katasztrofális foglalkoztatási helyzete a feszültségek és az előítéletek erősödéséhez vezet. Az előítéletek erősödése az elhelyezkedést tovább nehezíti. A helyzet kilátástalannak tűnik. Pedig az a tény, hogy negyedszázaddal ezelőtt a közel teljes foglalkoztatás a cigányságnál is megvalósult, s hogy a 25-29 éves korosztály háromnegyede megszerezte az általános iskolai végzettséget, egyértelműen azt bizonyítja, hogy a cigányság minden eszközzel törekedett a beilleszkedésre.

A peremcsoportok társadalmi beilleszkedése az európai, munkára alapozott társadalomban a munkavállalás, a munkavégzés függvénye. A munkaerőpiacon azonban csak a szakképzettek tudnak elhelyezkedni. A tömegtermelő technológiák átalakulása, az automatizáció a betanított és segédmunkások iránti igény radikális csökkenését eredményezte. A megváltozott feltételek között a szakképzés kiterjesztése vált a társadalmi integráció egyik kulcselemévé.

Magyarországon 1994-ben a pályakezdők 30%-a lépett szakképzetlenül a munkaerőpiacra. Ez az arány nem rosszabb a tíz évvel ezelőtti európai átlagnál. Csökkentése hosszú, középtávú programot igényel. A Munkaügyi Minisztérium fejlesztési koncepciójában szerepel a „szakképesítést mindenkinek” célkitűzése. Összetettebb feladat a cigány fiatalok bevonása a szakképzésbe.

A cigány fiatalok bevonása a szakképzésbe nem különíthető el az egyéb peremcsoportok képzésétől. A szakképzés területén elfogadottá vált az integráció elve. Nem hozható létre egy „második” szakképző rendszer a hátrányos helyzetűeknek.

A szakképzés kiterjesztésekor három problémakör különíthető el:

- a szakképzésre való jogosultság;
- a szakképzésre való alkalmasság;
- a szakképzés kiterjesztése.

A szakképzésre való jogosultság

Az elmúlt évtizedekben a szakképzésbe való belépés feltétele az általános iskola elvégzése volt. A korcsoportjuknál két évvel idősebb tanulókat az 1985-ös Oktatási Törvény előírásai szerint a dolgozók általános iskoláiba irányíthatták át. Az évjáratok kb. 92%-a az általános iskolában, 2%-a a dolgozók iskolájában, kb. 2,5%-a a speciális általános iskolában szerezte meg az általános iskolai végzettséget. Az általános iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok az Országos Szakmajegyzék kb. kétszáz szakmája közül választhattak. Az Országos Képzési Jegyzék mindössze 27 mezőgazdasági ágazati képzés tanulását teszi lehetővé az alapiskolai végzettséggel nem rendelkező fiatalok számára (pl. tejkezelő, juhtenyésztő, ezüstkalászos gazda); 426 szakma tanulásához alapfokú iskolai végzettség, 437 szakmához középiskolai előképzettség, 10 képesítéshez felsőfokú iskolai előképzettség szükséges. (Az alapiskolai végzettség 10 osztály elvégzését jelenti.)

Az új szabályozás a NAT hatályba lépésekor lép életbe. (3) A NAT felmenő rendszerű bevezetéséig ugyanis az általános iskola nyolcadik évfolyamának elvégzéséről szóló bizonyítvány is alapfokú végzettséget tanúsít és középiskolába, illetve szakiskolába való jelentkezésre jogosít.

A cigány fiatalokat az új szabályozás gyakorlatilag még jobban kiszorítja a szakképzésből, hiszen töredékük lesz képes a 10 osztályos alapiskola elvégzésére.

A szakképzésre való alkalmasság

Az általános iskola munkáját napjainkig az 1978-as tantervreform határozza meg, amely a hetvenes évek általános trendjét követte, s a tudományosságot helyezte előtérbe. Ennek megfelelően a hangsúly a természettudományra, a fizikára, kémiára, biológiára, matematikára került. Az ekkor készült tankönyvek gyakran tartalmaztak olyan ismereteket, amelyeket korábban a felső középiskolai szakaszban oktattak.

A tartalmi reform eredményei ellentmondásosak. Bár a magyar tanulók az IEA- vizsgálatokon több alkalommal kiemelkedő eredményeket értek el a 14 évesek korcsoportjában, nem tagadható le, hogy a tanulók egynegyede a nyolcadik osztály befejezésekor nem rendelkezik az elemi matematikai, természettudományos, anyanyelvi és társadalmi ismeretekkel és készségekkel, amelyek a pályaválasztáshoz vagy a szakképzésben a sikeres helytálláshoz szükségesek. Alátámasztja ezt a megállapítást az 1983-as KNEB- vizsgálat eredményeiről kiadott jelentés, (4) amely 18.500 első éves szakmunkástanuló tudásszintjének felmérésére épül. A felmérés országos átlaga:

matematika 1,76

fizika 1,75

magyar 2,13

helyesírás 2,55

történelem 1,89

A vizsgálat alapján készült jelentés megállapítja, hogy „a tanulók túlnyomó többsége nincs birtokában a szakma elsajátításához szükséges minimális tudásnak. A közismereti tárgyakból jelentős azoknak a tanulóknak az aránya, akik a kor igényeihez mérten analabétáknak minősíthetők. Talán a legsúlyosabb gondot az okozza, hogy a tanulók nem értik az elolvasott szöveget. Hasonló súlyos gond, hiba az, hogy a betűk felismerésével küzdenek, s az írásjelek funkcióját nem veszik figyelembe. A történelemtudásuk, világnézetük »elégtelen«, nem ismerik a történelmi összefüggéseket. A tanulók számolási készsége igen alacsony, nem tudnak osztani, legtöbbször a szorzótáblát sem ismerik. A törtekkel való számolási ismeretek és az azokkal való műveletek elvégzése teljesen hiányos.”

Bár a középiskolai kudarcban szerepet játszanak a gyenge tanulmányi eredmények is, a vizsgálatok (5) arra figyelmeztetnek, hogy legalább ennyire fontos a gyerekek „lá- zádása”, az iskola és a család teljesítményelvárásaival való szembefordulása. Az iskolai kudarcban nem a tanuló nagyon alacsony teljesítménye a meghatározó, hanem a tanuló

és az iskola konfliktusa. A tanuláshoz fűződő negatív viszony mellett meghatározó a pályaválasztás megalapozatlansága. Erre utal, hogy az MKM statisztikai tájékoztatóinak adatai szerint a lemorzsolódó szakmunkástanulók közel kétharmada az első, negyede pedig a második tanévben szakítja félbe tanulmányait.

Az 1983-as felmérések eredményeit további vizsgálatok is megerősítették. 1985-ben a szakmunkásképző iskolákban 40.500 tanuló oldott meg egy valóban alapvető ismereteket és készségeket mérő feladatlapot. Az átlagteljesítmény elégtelen, 27,2%-os volt. (6)

Az Országos Közoktatási Intézet Értékelési Központja 1991-ben megismételte az 1986-os Monitor-vizsgálatot. A legfontosabb következtetés, hogy 1986 és 1991 között visszaesett az általános iskolai tanulók olvasás- és matematika-teljesítménye. (7)

Az 1995-ös Monitor-vizsgálat, amelynek értékelése még nem fejeződött be, a teljesítménykülönbségek további növekedését jelzi.

Az iskolai kudarc egyik alapvető oka a családok és az iskola értékmodellje közötti konfliktus. Várható, hogy az elszegényedő, bizonytalan munkaerőpiaci helyzetű rétegek értékmodellje távolodni fog az iskola által preferált modelltől.

A közoktatásban az elmúlt évtizedben a peremcsoportok támogatása háttérbe került. A politológia figyelme a „középosztály” felé fordult, s az oktatásügyi innovációk többségét is az új „középosztály” igényei és érdekei határozták meg. Az új „középosztály” érdekérvényesítését szolgálják az elmúlt évek hat és nyolc osztályos gimnáziumi programjai is. Tanterveik és tankönyveik alapján megállapítható, hogy a korábban 15 éves korban oktatott ismeretelemeket esetenként 11 vagy 13 éves korban próbálják tanítani. (Lenyűgözően igényes és ugyanakkor elgondolkodtató példaként kiemelhetők az Eötvös Gimnázium matematika- és történelemtankönyvei.)

Az iskolai kudarc által leginkább sújtott csoportba a cigány fiatalok tartoznak. Azok az okok, amelyek a teljes populáció iskolai sikertelenségét meghatározzák, a cigány családokban halmozódnak. (Szegénység, munkanélküliség, rendszertelen életmód, az iskolai normák elvetése.) Helyzetüket tovább rontja az iskolák között a tanulókért folytatott verseny kiéleződése.

A középtávú elképzelések szerint a tanulók háromnegyede tanul tovább érettségit adó felső középiskolában. Ha ez így lesz, feltételezhető, hogy az alsó középiskolák négyötöde kínál igényes felső középiskolára előkészítő helyi programokat. (A Közoktatási Törvény 46. paragrafusa szerint az iskola helyi tantervének biztosítania kell az iskolaváltást, a tanuló átvételét, szükség esetén különbözeti vizsgálattal vagy évfolyamismérléssel.)

Azok az iskolák, amelyek majd nem nyújtanak igényes, magas követelményeket támasztó, felső középiskolában évismérlés vagy különbözeti vizsga nélküli továbbtanulásra jogosító programokat, kiürülnek, bezárnak, vagy a peremcsoportok gyűjtőivé válnak.

Az érettségit adó felső középiskolák expanziója kikényszeríti az általános iskola újrászerveződését, de egy sokkal keményebb követelményszinten.

A lemaradó fiatalok helyzete akkor javítható a közoktatásban, ha sikerül az alapfokon korlátoznunk a versenyt, s a követelményeket az átlagos képességű fiatalok lehetőségeit is figyelembe véve szabjuk meg. Az alsó középiskolai szakaszban indokolt a választási lehetőség bővítése, az utolsó tanévekben a munkára felkészítés, a pályaaorientáció elemeinek megjelenése.

A tapasztalatok szerint azonban az alapiskola tartalmi korszerűsítése és módszertani fejlesztése után is marad egy olyan csoport, amely speciális segítséget igényel a szakképzésbe való átlépéshez. Az elmúlt két évtizedben az Európai Unió majd minden tagországában létrejöttek egy-két éves, felzárkóztató, pályaaorientáló, szakmatanulásra felkészítő, szakmai alapképző, esetenként az alapiskolai végzettséget pótló 1-2 éves programok. Ezek kapcsolódhatnak az általános iskolához, (osztrák politechnikai év, a dán általános iskola szakmai éve, a holland alsó középiskola munkára felkészítő ága), csatlakozhatnak a szakiskolai rendszerhez (Pl. a német szakmacsoportos alapképző év, vagy a szakmatanulásra felkészítő program), de működtetheti őket a munkaügyi kormányzat is (német és angol egy-két éves programok).

A programok keretében a tanulók az alapvető matematikai, természettudományos, kommunikációs készség- és ismeretfejlesztés mellett megismernek egy sor szakterüle-

tet, a különböző szakmák követelményeit, tevékenységeit, esetleg üzemi gyakorlaton is részt vesznek. A programok célja, hogy alkalmassá tegye a tanulókat a helytállásra a normál szakképzésben.

Magyarországon az NSZI és az OKI által 1991-ben összeállított egyéves szakmatanulásra felkészítő program segíti a peremcsoportok beilleszkedését a szakképzésbe. 1994-ben nyitották meg az esztergomi Kolping Szakiskolát, amely a német-magyar kormányprogram keretében, 2,2 millió német márka támogatással jött létre, s ahol optimális feltételeket biztosítanak a felzárkóztató, szakmai alapozó program működtetéséhez. Az iskola célja a helyi igények kielégítése mellett a bekapcsolódás a tananyagfejlesztésbe és a pedagógusok továbbképzésébe.

A szakmatanulásra felkészítő programok ma a szakiskola és a speciális szakiskola intézmények keretében működnek. A szakiskola középfokú oktatási intézmény, a belépés feltétele az átmeneti időszakban az általános iskola elvégzése, a NAT felmenő rendszerű bevezetése után az alapiskola befejezése (10 osztály). Az érvényes jogszabályok szerint a szakmatanulásra felkészítő szakiskola a segítségre leginkább rászoruló, általános iskolai végzettséggel nem rendelkező fiatalokat nem veheti fel. Indokolt lenne olyan új szakiskolai programok kidolgozása, amelyek összekapcsolják a mai dolgozók általános iskoláját és a szakmatanulásra előkészítő szakiskolai programot. Ez a modell hozzájárulhatna ahhoz, hogy a szakképzésbe továbblépő cigány tanulók arányát megnövekedjék.

A szakképzés kiterjesztése

A szakképzés kiterjesztésekor az első szempont az oktatható szakmák meghatározása. A korábbi szabályozás szerint, s a mai gyakorlatban az általános iskolát végzett fiatalok az Országos Szakmajegyzék kb. 200 hagyományos ipari, kisipari, szolgáltató, kereskedelmi szakmája és az Ágazati Szakmajegyzék ugyancsak többszáz képesítése között választhattak. Az Országos Képzési Jegyzék bővíti az államilag elismert képesítések számát, ugyanakkor korlátozza a belépés feltételeit, s megjelennek a jegyzékben szűk, rövid képzési idejű, feltételezhetően nem versenyképes szakmák is. A cigány fiatalok munkaerőpiaci integrációját csak széles alapozású, teljes értékű szakképzés segíti. E ponton ismét hangsúlyoznunk kell a szakmarendszer nyitottságát, a belépési feltételek rugalmas, pragmatikus meghatározását.

Az elmúlt évek szakképzés-politikájában kulcselem a tanulószervezés intézménye és az iskolafenntartás önkormányzati hatáskörbe kerülése. Ha a jövőben a szakmunkásszinten a tanulószervezés általánossá válik – már ma is gyakran előfordul, hogy a szakiskola csak azt a tanulót veszi fel, aki gondoskodik gyakorlati képzéséről – a cigány fiatalok szakképzésbe való belépése megnehezül.

Áthidaló megoldást kínál az a modell, amely az iskolarendszerű szakképzés első szakaszában szakiskolai keretek között szakmacsoportos alapképzést ad, s a tanulók számára üzemi gyakorlatokat is szervez. A tanulók az üzemi gyakorlatokon kapcsolatba kerülhetnek azokkal a munkaadókkal, amelyekkel később tanulószervezést kötnek. A hátrányos helyzetű fiatalok szakképzését a gyakorlati oktatás módszereinek fejlesztésével, a pedagógusok továbbképzésével, szociális munkások alkalmazásával segítik.

A cigány fiatalok számára az intézményfenntartás önkormányzati hatáskörbe kerülése sem előnyös. Az önkormányzatok legtöbbször a befolyásos választói csoportok által preferált középiskolákra fordítják figyelmüket. A peremcsoportokat ellátó intézmények esetében indokolt a költségvetés nagyobb szerepvállalása. Számos fejlett országban, pl. Németországban, Franciaországban, Nagy-Britanniában a munkaügyi szolgáltató hálózat fedezi működtetésük költségeit.

A peremcsoportokhoz tartozó fiatalok gyakran azért nem tanulnak szakmát, mert családjuk nem tudja eltartani őket, dolgozniuk kell. Ez a probléma részben a szakmatanuló fiatalok normatív szociális támogatásával, részben olyan termelést és szakképzést összekapcsoló modellekkel kezelhető, ahol a termelés során létrehozott értéket a tanulók bérezésére fordítják.

A fiatal felnőttek szakképzését olyan foglalkoztatási programokkal lehet elősegíteni, amelyekhez modulárisan felépülő szakképzés csatlakozik.

1995. október 23-án Potsdamban az Európai Unió illetékes bizottsága által szervezett szakképzési konferencián a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet képviselője felsorolta a tömeges ifjúsági munkanélküliség kezelésének legfontosabb feltételeit. A mai liberális gazdaságfilozófia számára nagyon idegen kategóriát, a teljes foglalkoztatást említette először, majd a szakképzés és a gazdaság közötti új együttműködési formákat, a tanulás és a munka összekapcsolását, s a gazdaság versenyképessé válását.

A cigány fiatalok szakképzése és munkaerőpiaci beilleszkedése nehezen képzelhető el a mai feltételek között. Valóban, mindent meg kell változtatnunk: humanizálnunk kell az általános iskolát, a gyerekek életkori lehetőségeinek megfelelő követelményeket támasztva, rugalmassá kell tennünk a szakképzésbe való átlépést, új, szakmatanulásra felkészítő, egy-két éves modulokkal segítve. A szakképzésben széles alapozásra, igényes képesítésekre, kiscsoportos munkára, a képzés és az értéktermelés összekapcsolására, a költségvetés által támogatott célprogramokra, a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók normatív szociális támogatására van szükség. S mindez semmit sem ér, ha a cigány fiatalok környezetén nem tudunk változtatni, ha egy olyan világban nőnek fel, ahol a szülők munkavállalási esélyei beszűkültek, ahol a minimálbér a létminimum hatvan százaléka, ahol a szociális segélyekre épül az életstratégia.

Javaslat a cigány fiatalok szakképzését és integrációját elősegítő intézkedésekre

A teljesség igénye nélkül soroljuk fel a főbb feladatokat, melyek megvalósítása esetén úgy látjuk, hogy a cigány fiatalok életesélyei, szakmai képzésének esélyei javulnak. A feladatok között megkülönböztethetünk rövid távúakat és hosszú távúakat. Reményeink szerint ezek együttes alkalmazásával hosszabb távon javulhat, illetve gyökeresen megváltozhat a cigány fiatalok szakképzésének jelenlegi helyzete.

Feladatok:

- Olyan NAT központi programváltozat kialakítása, mely gyakorlatorientáltsága miatt megfelel a hátrányos helyzetű fiataloknak és így a cigány fiataloknak is.
- Olyan kiegészítő képzési programok indítása, melyekkel a hátrányos helyzetű tanulókat felkészítik a NAT szerinti alapvizsgára és a gimnáziumi valamint a szakközépiskolai képzésre.
- Az iskolarendszerű szakképzésben a teljes értékű szakképzetségek megszerzésének támogatása.
- A szakképzésbe történő belépési szint megfelelő újraszabályozása.
- A hátrányos helyzetű fiatalok és így a cigány fiatalok középfokú képzésbe történő bejutásának kiemelt támogatása.
- A „Szakképzést mindenkinek program alapján speciális támogatást biztosítani a roma népesség számára a szakképzés ideje alatt.
- A képzés közbeni kiesés (lemorzsolódás) megakadályozására nemzetközi tapasztalatok figyelembe vételével céltámogatás nyújtása.
- A nemzetközi tapasztalatok figyelembe vételével olyan programok indítása, melyek a szakképzésbe be nem jutott fiatal cigány felnőttek számára teremtenek lehetőséget a szakképzés megszerzésére.
- Modellkísérletek és kísérleti projektek támogatása, kontrolált körülmények között.
- Speciális és folyamatosan ellenőrzött programok indítása az iskolai szegregációt elősegítő tényezők csökkentésére. Az ezekben a programokban dolgozó iskolák és tanárok kiemelt támogatása.
- Vizsgálatok és kutatások a szakképzési rendszeren belül, az intézkedések valóságos hatásának megállapítása és a további intézkedések megalapozása érdekében.
- A munkanélküli cigány fiatalok munkaerőpiaci képzésének kiemelt támogatása.

JEGYZET

- (1) *Kertesi Gábor*: Cigány gyerekek az iskolában, Közgazdasági Szemle, 1995. január
- (2) MTA Szociológiai Intézete: *Beszámoló a magyarországi roma (cigány) népesség helyzetével foglalkozó 1993 októbere és 1994 februárja között végzett kutatásról*
- (3) Köznevelési Törvény 124. §. 6. bek.
- (4) KNEB-jelentés a tankötelezettségi törvény végrehajtásáról, Bp. 1987. február, kézirat
- (5) *Liskó Ilona*: Kudarok középfokon, Oktatókutató Intézet, Budapest, 1986. 77. old.
- (6) *Koller Lászlóné*: Hogyan tovább? A szakképzés matematika-oktatásának korszerűsítési lehetőségei. BP. OPITECH, 1991.
- (7) *Vári P.* és munkatársai: Az Országos Köznevelési Intézet értékelési Központjának értékelése a tanulók tudásszintjéről, Pedagógiai szemle, 1992/4.